

Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Broederplein 41 3703 CD Zeist

Postbus 1001 3700 BA Zeist

Telefoon 03404-83211 Telefax 03404-16189

De Raad van de Gemeente Winsum
Postbus 10
9950 AA WINSUM

corresp. nr.	2910
class. nr.	-1-853-3
ingek. d.d.	30 AUG. 1991
bijl.	afd. Vroom

uw brief/kenmerk

ons nummer
160698

behandeld door
I.L.S. Klein

onderwerp
Aanwijzing
dorpsgezicht Ezinge
Gemeente Winsum

bijlage(n)

datum **29 AUG. 1991**

Met toezending van een afschrift van het besluit van mij en mijn ambtgenoot van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer van heden, kenmerk 160698 d.d. 29 augustus 1991, met bijlagen, geef ik U kennis van de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht in de zin van artikel 1, onder g, van de Monumentenwet 1988 van Ezinge gemeente Winsum, zoals is aangegeven in de bij het genoemde besluit behorende tekening en als omschreven in de bijbehorende toelichting.

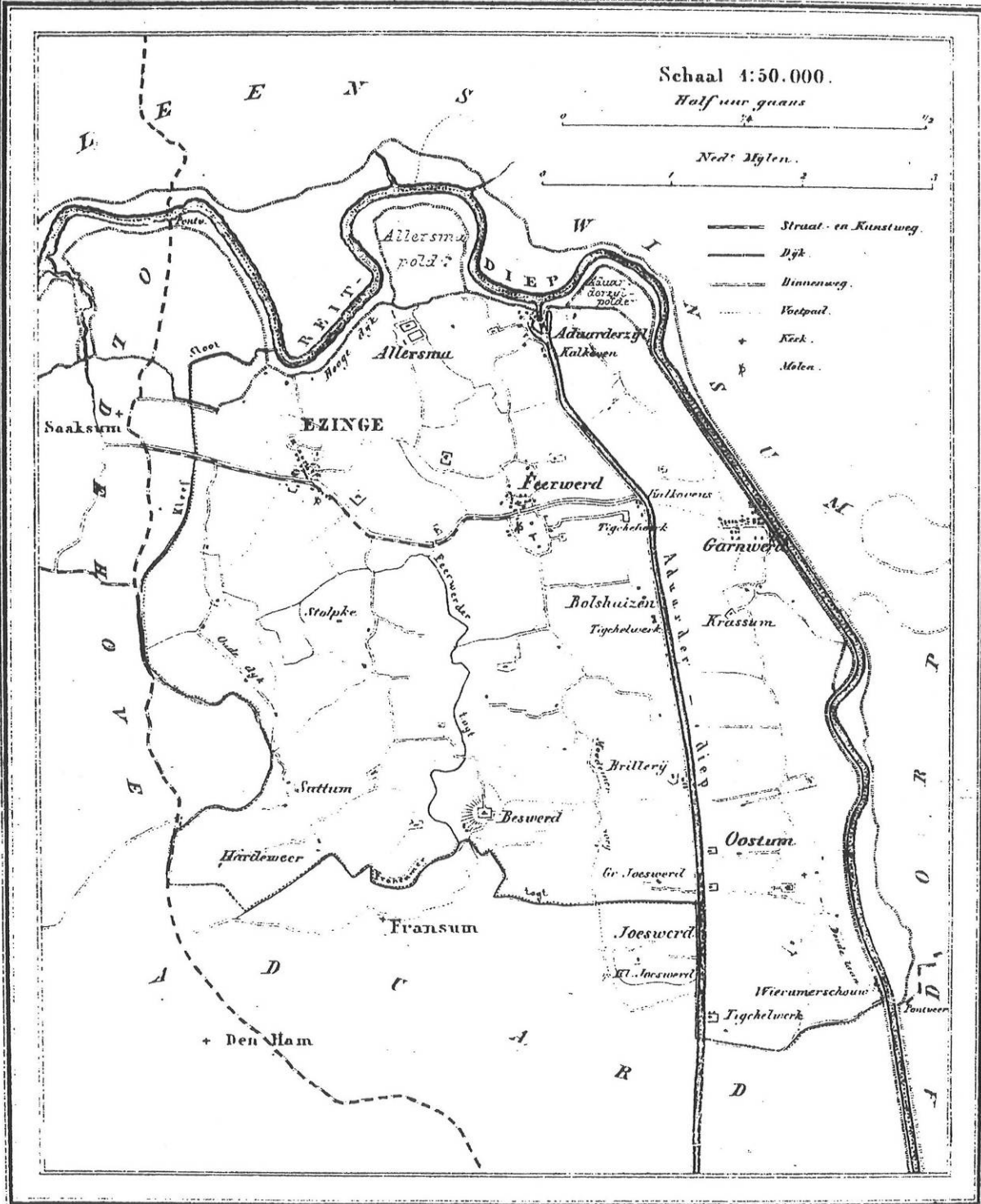
De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,
namens deze,
de waarnemend Directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
voor deze,
het Hoofd van de Afdeling Technieken,

Ir. J.H.S. Timmler-Doornekamp

Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

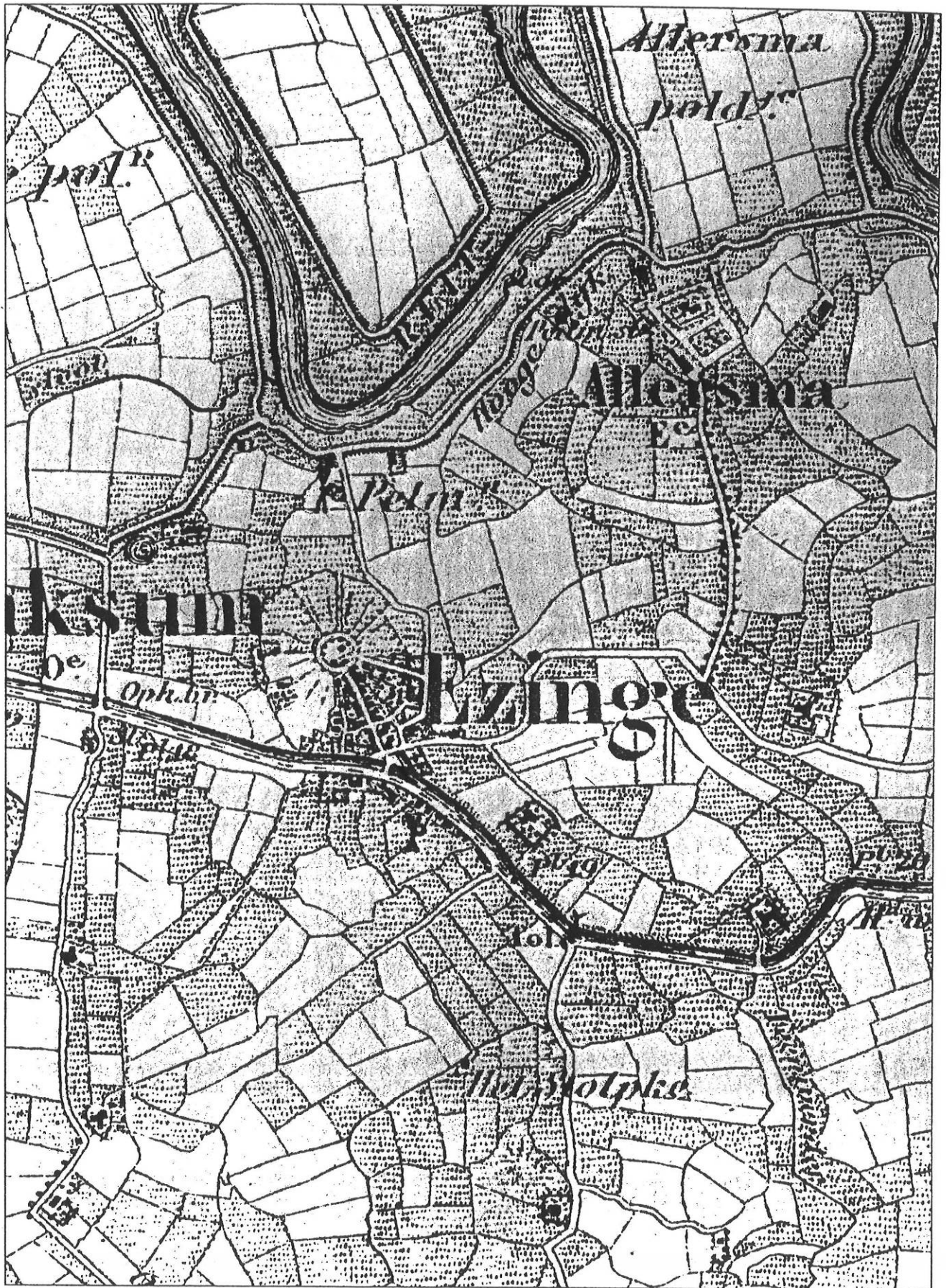
De RDMZ is bereikbaar vanaf Utrecht CS en station Driebergen/Zeist met buslijn 50 en 51

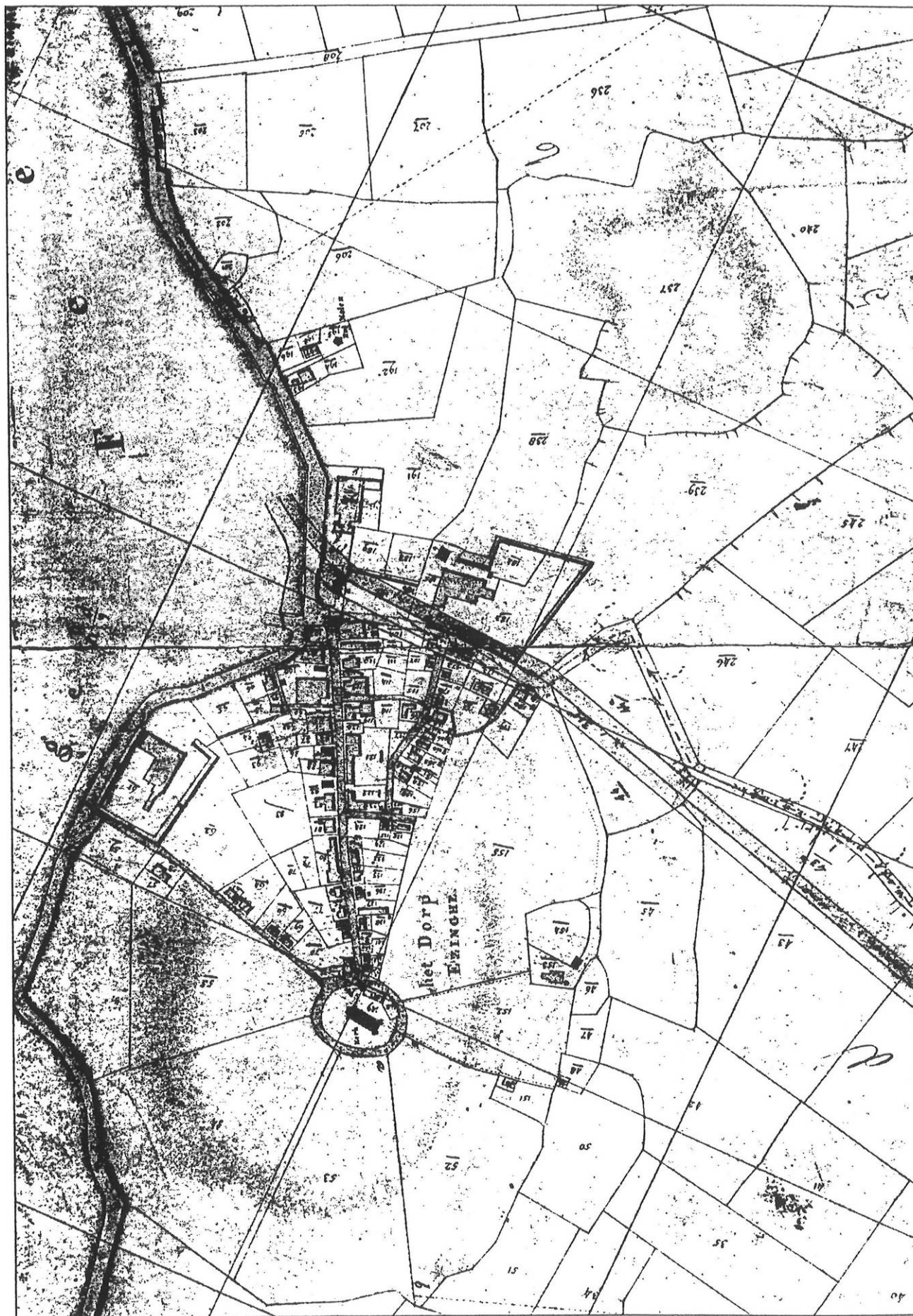
1867.

2301 Bunders 2174 Inwoners. Uitgave van J. J. van der Meulen te Groningen.

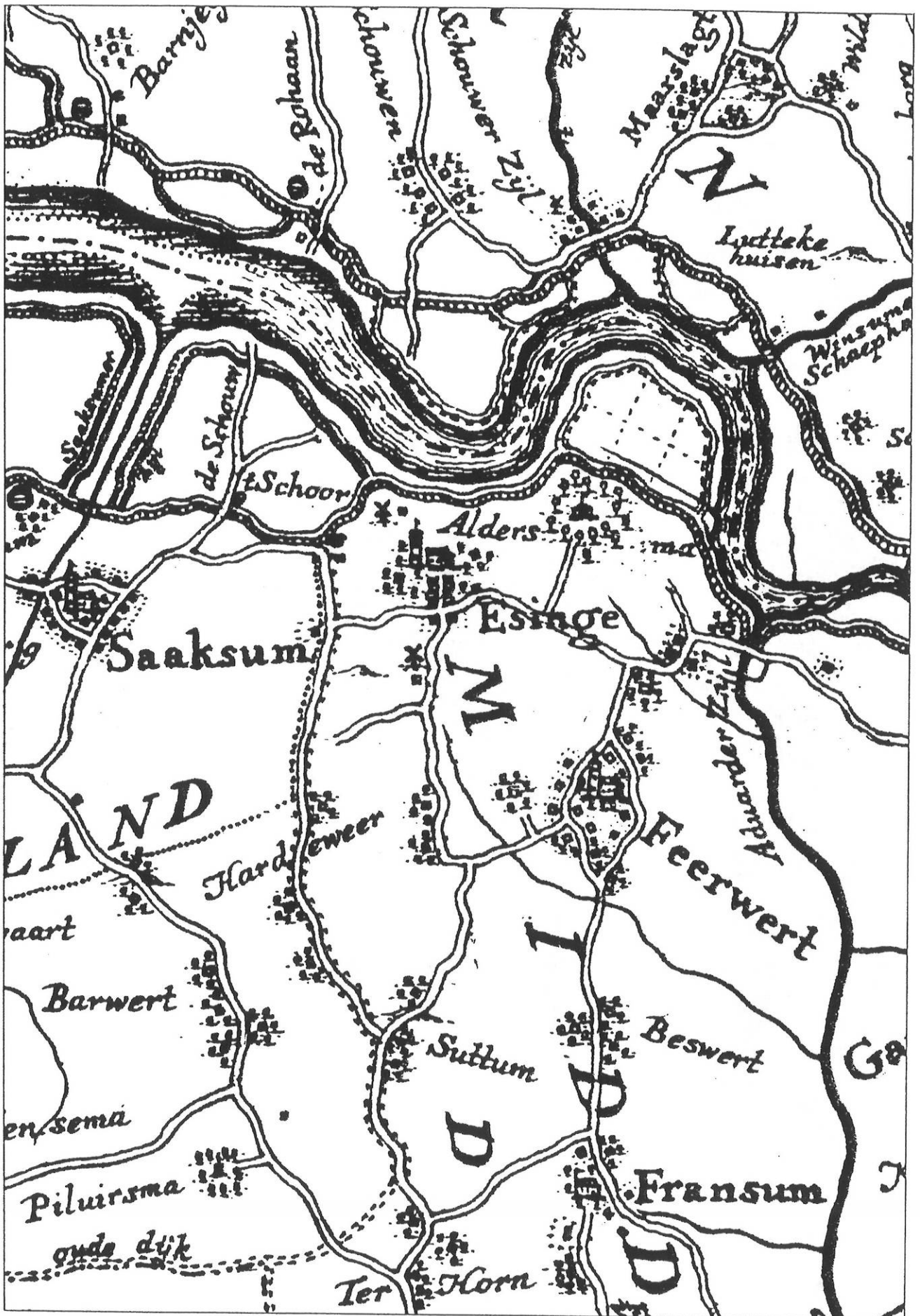
Afb. 5. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, 1867, provincie Groningen, gemeente Ezinge.

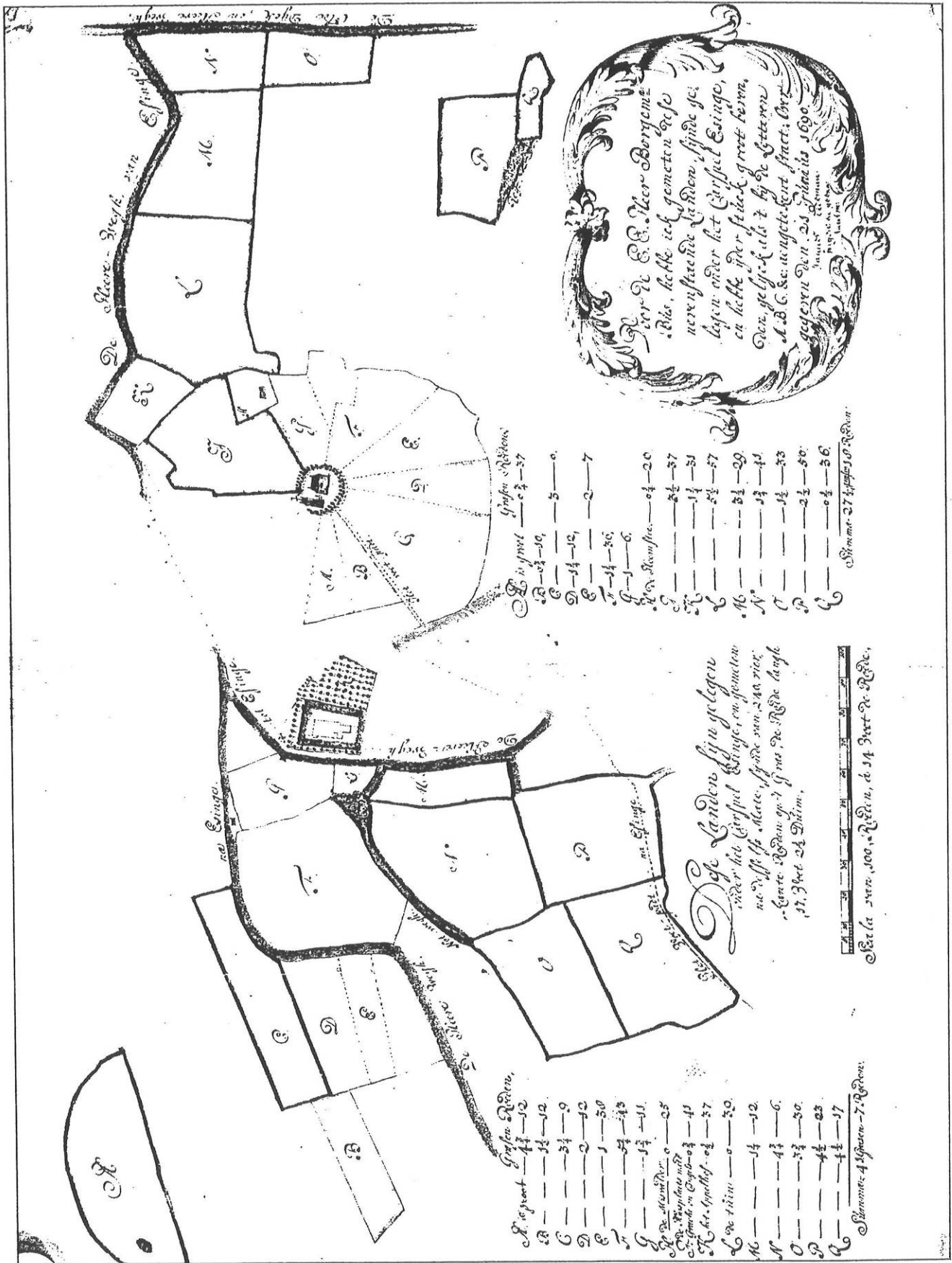
Afb. 4. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1853), blad 7, fragment.

Afb. 3. Kadastraal Minuutplan gemeente Ezinge, 1821, fragment.

Afb. 2. Th. Beckeringh, Kaart of Landtafereel der Provincie Groningen en Ommelanden, 1781, fragment.

Afb. 1. Ezinge, kaart van Jannes Tideman, 1690.

Geraadpleegde literatuur:

Aa, A.J. van der
Aardrijkskundig woordenboek der
Nederlanden. dl. 4. Gorinchem,
1843.

Boersma, J.W. en Waterbolk, H.T.
'De oudste tijd tot ca. 1000' in:
Historie van Groningen (red. W.J.
Formsma e.a.) Groningen, 1976.

Duinkerken, W.
Ezinge, een Ommelander gemeente.
z.pl.,

Klok, R.H.J.
'Terpen zullen ons een zorg zijn'.
Groningse Volksalmanak, (1974–
1975) 129–167.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de
Monumentenzorg, Zeist.

Historisch-geografisch en stede-
bouwkundig onderzoek:
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist.

Foto's:
Algemeen Rijksarchief, Groningen
(afb. 1);
Dienst van het Kadaster en de
Openbare Registers, Apeldoorn
(afb. 3);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist (afb. 2, 4, 5 en 6);
Topografische Dienst, Emmen
(omslag).

Kaarten en illustraties in de tekst:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of
telefonisch te bestellen bij het
Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-789880.
Onder vermelding van bestelnummer
of ISBN 90 346 1458 1.

Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

beschermd dorpsgezicht kan daarbij voor het beschermingsbelang als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling die recht doet aan de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

dakpan worden veelvuldig als bouw materiaal gebruikt.

Binnen het beschermde gezicht is overal klinkerbestrating toegepast. De rijweg wordt daarbij meestal ingesloten door twee molgoten.

Nadere beschrijving van het ruimtelijk karakter

De van oorsprong 13de-eeuwse kerk, de lage losstaande 13de-eeuwse zadeldaktoeren en het uit 1806 stammende torenhuis bevinden zich op het hoogste punt van de wierde, dat op 5,3 m + N.A.P. ligt. De binnenste ringweg vertoont over de gehele lengte een sterk hoogteverschil en loopt om het kerkhof en de zojuist genoemde bebouwing heen. Aan de binnenzijde van deze weg bevindt zich een cirkelvormige bomenrij. Het beeld van de zuidgevel van het torenhuis wordt mede bepaald door oude leilinden. Vanaf de hiervoor gelegen ringweg heeft men in westelijke richting een vergezicht over de weilanden.

Het 18de en 19de-eeuwse karakter van de bebouwing is het sterkst aanwezig in de Torenstraat, waarbij de kerk een historisch waardevolle visuele afsluiting vormt.

Het straatbeeld heeft een steenachtig besloten karakter. Voor de panden bevinden zich verhoogde trottoirs ingevuld met rode baksteen. Om de twee à drie panden is een kleine verspringing van de rooilijn waar te nemen waardoor de vrijwel rechte Torenstraat geen strakke straatwanden heeft. Het gemeentehuis wijkt af van dit beeld doordat het enkele meters uit de rijweg is geplaatst. Hierdoor wordt echter de specifieke functie benadrukt.

De goothoogte verspringt telkens met ongeveer dertig centimeter als gevolg van de ligging op de helling van de wierde.

Relatief smalle paden lopen tussen de bebouwing door en sluiten aan op daarachtergelegen wegen.

Aan het zuidende van de straat bevinden zich enkele panden met twee bouwlagen, die hierdoor meer allure uitstralen. Ter plaatse van het wijkgebouw van het 'Groene Kruis' bevindt zich een gebied met een niet-historische ruimtebegrenzing ten gevolge van zowel een rooilijnverlegging als van sloop.

Op het punt waar de Wierdeweg aansluit op de Torenstraat verliest laatstgenoemde zijn beslotenheid. Vanaf de Torenstraat is hier mede door het grote hoogteverschil van de Wierdeweg in westelijke richting een vergezicht over landerijen en het Oldehoofsche Kanaal mogelijk.

De Peperweg heeft een opener karakter, alleen de historisch waardevolle bebouwing aan de noordwestzijde vormt een gesloten straatwand.

Tezamen met de Nieuwe Peperweg

draagt dit gebied de kenmerken van een invullingsgebied. Het straatbeeld wordt hier mede bepaald door tuintjes met hekjes.

De buitenste ring langs het afgegraven gebied wordt gemarkeerd door beplanting, riet of hoge bomen zodat vanaf de dorpswierde de omtrek van de oorspronkelijke wierde waarneembaar is.

Vanaf het open landschap is, mede door de afgraving, de dorpswierde al van grote afstand goed zichtbaar. Opvallend is het hier ontstane contrast van het open lage land met de bebouwde hoge wierde.

Vanaf de Slagtersrijge heeft men een wijds uitzicht over het afgegraven gebied en de weilanden tot aan de dijk van het Reitdiep. De bebouwing langs deze straat ligt in één lijn en vormt een duidelijke rand aan de noordzijde van het bebouwde deel van het dorp. Tussen de gebouwen, voor een deel bestaande uit woningwoningen uit het begin van de 20ste eeuw, bevinden zich relatief smalle tussenruimten. Aan de noordzijde van de weg loopt een meidoornhaag die als een natuurlijke borstwering de scherpe overgang van hoog naar laag markeert. Tezamen met deze haag geven tuintjes aan de voorzijde van de woningen een groen karakter aan de straat. Aan de westkant vormt de kerk een markante visuele afsluiting van de Slagtersrijge. Op de zuidoosthoek is de Boikemaheerd gesitueerd, omgeven door een gracht met aan de binnenzijde een strook beplanting.

Onlangs is in de Boikemaheerd een aantal wooneenheden gerealiseerd, hetgeen afleesbaar is uit de vele daken geveldoorbrekingen die in het schuurgedeelte voorkomen. Ondanks het behoud van de oorspronkelijke hoofdvorm heeft de nieuwe functie, die er onder meer toe leidde dat het erf thans in afzonderlijke privé-tuintjes is opgesplitst, een belangrijk deel van het boerderijkarakter verloren doen gaan.

De Schporsterweg, onderdeel van de buitenste ringweg van de wierde, bevindt zich deels buiten, deels binnen de bebouwde kom. In het eerste geval heeft de weg een bochtig verloop en een groen open karakter. In de bebouwde kom loopt de weg langs twee omgrachte terreinen met respectievelijk de Boikemaheerd en een 19de eeuwse pand onder schilddak, dat georiënteerd is op de Allersmaweg. Ondanks de bebouwing aan weerszijden heeft de Schoorsterweg nog een tamelijk groen karakter. Aan de zuidkant eindigt de weg ter plaatse van de open ruimte van de gedempte haven.

De Tuinstraat bezit sterk het karakter van een later ingevuld gebied. Voor een deel loopt de straat langs achterzijden van de bebouwing aan de Torenstraat.

De open ruimte voor de brug over het Oldehoofsche Kanaal wordt aan de oostzijde begeleid door 19de eeuwse bebouwing. Uit het gebogen beloop van de bebouwingslijn is de oorspronkelijke ligging van de in 1968 gedempte haven af te leiden. Het havengebied is thans ingericht als plantsoen en parkeerplaats, waardoor de oorspronkelijke opbouw slechts met moeite te herkennen is.

Komend van Feerwerd valt het markant gesitueerde hoekpand aan de zuidwesthoek van de Torenstraat op, dat als café in gebruik is. Vanaf de brug is het mogelijk zowel in westelijke als in zuidoostelijke richting over het Oldehoofsche Kanaal en de hierlangs gelegen Van Swinderenweg, respectievelijk Nieuwe Streek, het dorp te verlaten.

Het Oldehoofsche Kanaal dat aan de zuidkant de omtrek van de wierde raakt, werkt als een scherpe grenslijn, die het verschil in ruimtelijke karakteristiek tussen de dorpskom en de jongere lintbebouwing langs het kanaal benadrukt. Doordat echter deze lintbebouwing de zuidelijke begrenzing vormt van de ruimte rondom de voormalige havenkom, bestaat er een sterke visuele relatie tussen beide.

Begrenzing van het dorpsgezicht

De beschreven kwaliteiten van de historisch-ruimtelijke structuur en van de bebouwing van Ezinge, alsmede de herkenbaarheid van de historische ontwikkeling in het dorpsbeeld, rechtvaardigen een aanwijzing als beschermd dorpsgezicht ingevolge artikel 20 van de Monumentenwet.

Tot het beschermde dorpsgezicht behoren de samenhangende onderdelen van de ruimtelijke structuur van de wierdenederzetting, waaruit de historische karakteristiek is af te lezen.

Dit betreft het gebied van de gehele wierde waarin zowel het bebouwde als het afgegraven gedeelte is begrepen.

De begrenzing van het beschermde dorpsgezicht is weergegeven op bijgevoegde kaart nr. 93-I.

De eveneens bijgevoegde historisch-ruimtelijke waarderingskaart (nr. 93-II, fotobijlage afb. 6) geeft een nadere aanduiding van de ruimtelijke karakteristieken die voor de bescherming van het dorpsgezicht van belang zijn.

Rechtsgevolg bescherming

Ter effectivering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan worden ontwikkeld of herzien. De toelichting op de aanwijzing als

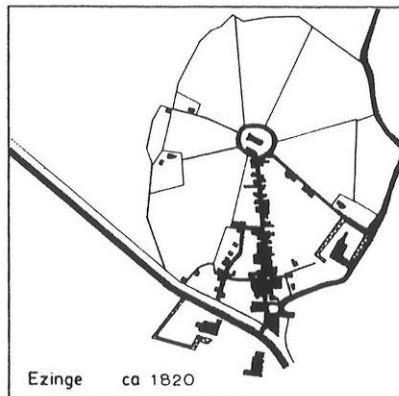
van de wierde is de kaart van Jannes Tideman uit 1690 (fotobijlage, afb. 1). Deze heeft tot doel het aangeven van de agrarische percelen rondom het dorp en de oppervlakte van deze percelen. De ovale vorm van de wierde en de radiale verkavelingsstructuur zijn duidelijk te herkennen. De kaart geeft alleen de onbebouwde percelen aan zodat slechts kan worden aangenomen dat in de niet afgebeelde sector, ten zuidoosten van de centraal gelegen kerk, in 1690 niet-agrarische bebouwing aanwezig was (de noordpijl is op de kaart naar beneden gericht). Een bomerrij omringt de kerk en de hiervan losstaande toren. Aan de voet van de wierde ligt de omgrachte en met bomen omzoomde boerderij Boikemaheerd met appelhof.

De provinciale kaart van Theodorus Beckeringh uit 1781 geeft een globaal beeld van het dorp in zijn vroegere omgeving (fotobijlage, afb. 2). Hoewel de huidige verbinding langs het Oldehoofsche Kanaal met de naburige dorpen Saaksum en Feerwerd dan nog niet bestaat zijn er tussen Ezinge en deze dorpen verbindingen. Het dorp Garnwerd is alleen via Aduarderzijl bereikbaar. In zuidelijke richting lopen routes via Den Ham en Fransum richting Groningen.

Het eerste gedetailleerde kaartbeeld van Ezinge geeft het kadastrale Minuutplan van 1821 (fotobijlage, afb. 3). De radiale verkavelingsstructuur van de wierde is ten opzichte van de kaart van Jannes Tideman nagenoeg ongewijzigd gebleven. De wegenstructuur van de bebouwde zuidoostelijke sector bestaat uit een binnenste en een buitenste ringweg, waartussen zich twee volledige radiaalwegen bevinden en één die vanaf de voet tot halverwege de flank loopt. Aan weerszijden van de middelste radiaalweg, welke aansluit op de weg die Saaksum met Feerwerd verbindt, is de bebouwing geconcentreerd. De concentratie van bebouwing en de omvang van de percelen doen vermoeden dat het hier niet-agrarische bebouwing betreft.

Op het kadastrale minuutplan staat ook de gewijzigde situatie aan de zuidkant van de wierde ingetekend. Deze situatie komt tot stand door het graven van het Oldehoofsche Kanaal en de aanleg van een rijweg hierlangs in 1825. Dit kanaal is aangelegd van het Aduarderdiep langs de dorpen Feerwerd, Ezinge en Saaksum tot aan Oldehove waarbij de oudere verkaveling is doorsneden. Te Ezinge worden een houten brug en een haven aangelegd.

Ten zuiden van de wierde zijn op de het kadastrale Minuutplan twee grote boerderijen aangegeven

waarvan er één is omgracht.

Vergeleken met het hierboven beschreven kaartbeeld van de kadastrale Minuut wordt op de eerste topografische kaart van rond 1850 en de gemeentekaart uit de atlas van J. Kuyper uit 1867 de haven visueel begeleid door de oostelijk hiervan intussen gerealiseerde bebouwing (fotobijlage afb. 4 en 5).

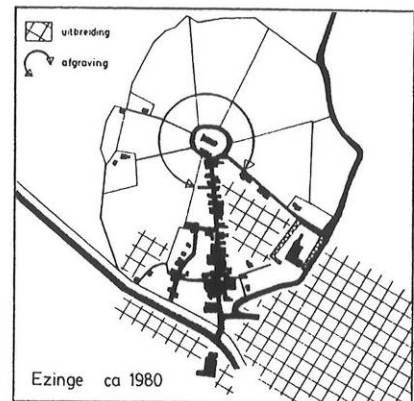
Volgens een beschrijving uit 1843 staat Ezinge bekend als een bloeiende, niet onaaridige plaats met 66 huizen en 350 inwoners.

Aan het einde van de 19de eeuw begint het afgraven van de wierden op commerciële basis. De wierdegrond bevat veel meststoffen, is daardoor vruchtbaar en veel gevraagd ten behoeve van de zandgrondontginningen.

De Ezinger wierde wordt pas in de periode van 1920 tot 1938/1939 afgegraven. Deze (commerciële) afgraving geschiedt onder leiding van dr. A. E. van Giffen in het kader van het terpenonderzoek, dat hierdoor deels gefinancierd kan worden. Het is met name dit wetenschappelijk onderzoek geweest waardoor een theorie over ouderdom en bewoningsgeschiedenis in het terpengebied geformuleerd kon worden.

Van de Ezinger wierde is het onbebouwde deel afgegraven. De oorspronkelijke perceelsgrenzen zijn hierbij gehandhaafd. Het land op de wierde is voor de afgraving ten dele in gebruik geweest als grasland en hogerop als bouwland en moestuin. Voor de afgraving lag om het kerkhof een ringweg. Dit pad heeft na de afgraving plaats gemaakt voor een lager gelegen weg op het niveau van het omringende grasland. Het gebied ten zuidwesten van de kerk krijgt na de afgraving een functie als ijsbaan.

Na de afgraving in de jaren dertig wordt het gebied aan de zuidwestkant geleidelijk ingevuld met bebouwing. Pas in de periode vanaf 1940 tot 1970 wordt het gebied tussen de twee radiaalwegen ingevuld. Ook op andere plaatsen op de bebouwde sector wordt bebouwing gerealiseerd waardoor over het geheel gezien de bebouwingsdichtheid toeneemt.

De 13de-eeuwse nederlands hervormde kerk wordt in 1956 gerestaureerd. Enkele jaren later wordt het wijkgebouw van het 'Groene Kruis' gerealiseerd op de plaats waar voordien de pastorie van de nederlands hervormde gemeente te Ezinge stond.

Vanaf de zestiger jaren wordt het dorp aan de zuidoostkant van de wierde sterk uitgebreid. Hierdoor blijft de relatie met het open landschap alleen aan de west- en noordzijde behouden.

Van de beroepsbevolking vindt momenteel nog ongeveer een kwart een bestaansbasis in de landbouw, voor het overige zijn de bestaansbronnen gelijkelijk verdeeld over de industrie- en dienstensector. De boerderijen die hun agrarische functie hebben verloren, krijgen veelal een woonfunctie, zoals de Boikemaheerd, waarin in 1984 een aantal wooneenheden wordt ondergebracht.

Huidig ruimtelijk karakter

De ovale wierde met zijn radiale structuur is door de eeuwen heen goed herkenbaar gebleven.

De binnenste ringweg, die de kerk omringt, de buitenste ringweg, die de ene helft van de wierde omgeeft, en de beplanting, die de omtrek van de andere helft markeert, maken de ovale vorm goed zichtbaar. Tussen deze ringwezen bevinden zich drie radiaalwegen die gericht zijn op de centraal op de wierde gelegen kerk.

Kenmerkend is de sterke concentratie van bebouwing in het gebied ten zuidoosten van de kerk. Het overige afgegraven driekwart deel van de wierde is onbebouwd. Vanaf het bebouwde niet afgegraven gedeelte van de wierde bestaat er in noordelijke en westelijke richting een sterke visuele relatie met het omringende open landschap.

De bebouwing bestaat hoofdzakelijk uit panden met één bouwlaag onder een schilddak of zadeldak met wolfseinden. Het merendeel heeft een nokrichting evenwijdig aan de straatrichting. De typisch Groningse rode baksteen en de blauwe gebakken

Inleiding

Het beschermde dorpsgezicht betreft het, deels afgegraven, wierdeterrein van het dorp Ezinge, hoofdplaats van de gelijknamige gemeente en gelegen in het noordwestelijk kleigebied van de provincie Groningen op een afstand van circa dertien km ten noordwesten van de stad Groningen.

De nederzetting Ezinge, waarvan de oudste sporen teruggaan tot de 4de eeuw voor Christus, heeft van oorsprong een agrarische bestaansbasis. De agrarische nederzetting ontwikkelt vanaf de 13de eeuw tevens een bescheiden verzorgende functie. Bepalend voor de karakteristiek van de Ezinger wierde is de ronde vorm met hierbinnen een radiale structuur.

De dorpsbebouwing is voornamelijk geconcentreerd op de zuidoostelijke sector. Het onbebouwde driekwart deel van de wierde is aan het begin van de 20ste eeuw afgegraven, waardoor een nieuwe ruimtelijke kwaliteit is ontstaan.

De bijzondere kwaliteit van de radiale wierdestructuur, de historische dorpsbebouwing, de relatie tussen het open landschap en de bebouwde dorpswierde, en de in ruime mate aanwezige beplanting leveren een beeld van zodanige cultuurhistorische waarde, dat een aanwijzing van Ezinge als beschermd dorpsgezicht gerechtvaardigd is.

Ontstaan en ontwikkeling

Na de laatste ijstijd is een voortdurende stijging van het zeeniveau

waar te nemen waardoor de noordwesteuropese kustlijn steeds verder landinwaarts schuift. Vanaf 1200 voor Christus treedt hierin een vertraging op waardoor de hoger gelegen gebieden droogvallen. De zich daar bevindende kwelderruggen en oeverwallen worden daardoor sinds de 7de à 6de eeuw voor Christus bewoonbaar.

Perioden met een gemiddeld hoog zeewaterniveau, de transgressiefasen, worden afgewisseld door perioden met een gemiddeld lager zeewaterniveau, de regressiefasen. In Noord-Nederland ontstaan in de perioden van regressie kweldergebieden die een groot deel van de tijd droogliggen en in principe bewoonbaar voor de mens worden. In de perioden van transgressie zijn de bewoners genoodzaakt heuvels op te werpen, die terpen of wierden worden genoemd.

Een aantal wisselende perioden van transgressie en regressie hebben tot gevolg dat er enkele 'generaties' wierden ontstaan. Naast eenhuizige wierden zijn dorpswierden ontstaan, vermoedelijk door het aaneengroeien van oorspronkelijke, dicht bijeen gelegen huiswierden. Op grond van structuurkenmerken kunnen drie typen dorpswierden worden onderscheiden. Het eerste type kenmerkt zich door een straalsgewijze of radiale verkaveling, van de kruin van de wierde naar de randen toe, waarbij deze verkaveling zich soms nog buiten de wierde over enige afstand kan voortzetten. Dit type stamt volgens oudheidkundig bodemonderzoek al uit of zelfs van kort vóór de Romeinse Tijd. Het tweede type wierde heeft door de

agrarische blokverkaveling een vierkante of rechthoekige indeling van het terrein gekregen. Dit type komt vooral tot ontwikkeling in de eeuwen na het begin van de jaartelling.

Een derde type wierde kenmerkt zich door een langwerpige vorm. Bij deze wierden is het agrarisch karakter naar de achtergrond gedrongen en is vooral de handelsfunctie van belang. Deze handelsterpen of -wierden worden op zijn vroegst in de 7de of 8ste eeuw gevormd.

Aan de hand van het gedetailleerde kaartmateriaal uit de 19de en 20ste eeuw kan worden geconstateerd dat Ezinge een duidelijk voorbeeld van het eerste type is.

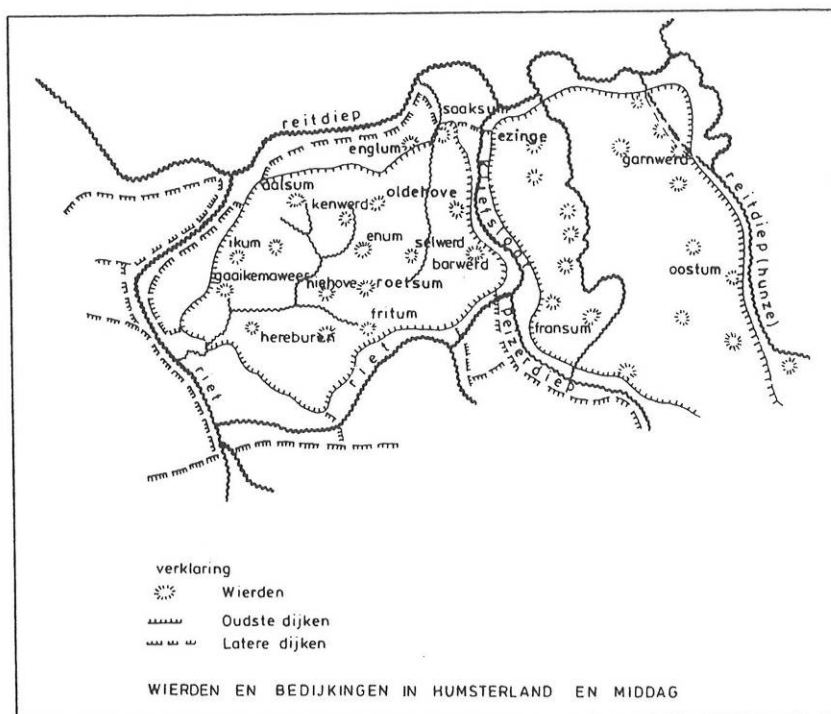
Archeologisch onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat de bewoning te Ezinge uit de vroegste periode dateert. Een fragment bouwmetaal van een boerderij uit de eerste bewoningsfase is op de 4de eeuw voor Christus gedateerd. Bij elke daaropvolgende transgressiefase blijkt de wierde verder te zijn opgehoogd. De radiale indeling van de wierde dateert mogelijk uit de Romeinse Tijd. Andere oude elementen in de structuur zijn de ringwegen, respectievelijk op de voet van de wierde en rond het kerkhof. Daarmee behoort Ezinge, met een aantal andere terpdorpen, tot de oudste continu bewoonde nederzettingen in ons land. Het nog aanwezige stelsel van ringwegen blijkt uit geschreven bronnen uit de 12de à 13de eeuw al onderdeel te kunnen vormen van terpdorpen.

Aangenomen wordt dat in de 12de en 13de eeuw een aaneengesloten stelsel van zeedijken ontstaat waardoor een einde komt aan de wierdebouw. De geringe hoogte van de zeedijken is er onder meer de oorzaak van dat de reeds bestaande wierden als woonplaats in gebruik blijven.

Ezinge is gelegen in het eertijds Middag genaamd gebied aan de zuidflank van het Reitdiep, de benedenloop van de Hunze.

In de periode voor de bedijking liggen de boerderijen van de agrarische nederzetting op de wierde met hieromheen kleine akkertjes waarop de voedingsgewassen worden gekweekt. Pas na de bedijking kunnen deze op grotere schaal buiten de wierde, in het kweldergebied, worden herbouwd. Mede op grond van dit feit maakt een deel van de agrarische bebouwing in de 13de eeuw plaats voor niet-agrarische bebouwing. In de hierop volgende eeuwen ontwikkelt Ezinge een bescheiden verzorgende functie voor het omringende land.

Het oudste kaartmateriaal dat enig inzicht geeft in de vorm en structuur

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

EZINGE

gemeente Winsum

Toelichting op het besluit tot aanwijzing van Ezinge als beschermd dorpsgezicht

Het te beschermen dorpsgezicht omvat het op bijgaande kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 93-I) door een stippellijn omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

Maart 1988.

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

EZINGE, gemeente Winsum

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Ezinge als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de gemeenteraad, Gedeputeerde Staten van Groningen, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Ezinge aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing. In verband daarmee zijn in de begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht en in de toelichtende tekst geen wijzigingen aangebracht ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel.

Als gevolg van een gemeentelijke herindeling maakt het dorpsgezicht Ezinge per 1 januari 1990 deel uit van de nieuw gevormde gemeente Winsum.

ERRATUM

In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988".

De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

EZINGE
gemeente Winsum

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

Gelet op artikel 35 en artikel 36 van de Monumentenwet 1988;

Gehoord de raad van de voormalige gemeente Ezinge,
Gedeputeerde Staten van Groningen, de Raad voor het
Cultuurbeheer en de Rijksplanologische Commissie;

BESLUITEN

Het gebied in de gemeente Winsum zoals is aangegeven op de
bij dit besluit behorende tekening nr. 93-I en zoals is
omschreven in de toelichting bij dit besluit, aan te wijzen
als beschermd dorpsgezicht in de zin van artikel 1, onder g,
van de Monumentenwet 1988;

de termijn voor het vaststellen van een ter bescherming
strekkend bestemmingsplan als bedoeld in artikel 36, eerste
lid, van de wet vast te stellen op vijf jaar, te rekenen
vanaf de datum van dit besluit.

Van dit besluit, waarvan mededeling zal worden gedaan in de
Staatscourant, zal afschrift worden gezonden aan de Raad
voor het Cultuurbeheer, de raad van de gemeente Winsum,
Gedeputeerde Staten van Groningen en de Rijksplanologische
Commissie.

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,

Drs. H. d'Ancona

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en
Milieubeheer,

J.G.M. Alders

W
E L
Z I J N
V O L K S
G E Z O N D
H E I D
C U L T U U R

Kenmerk

Rijswijk

190698

's-Gravenhage

29 AUG. 1991

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

EN

DE MINISTER VAN VOLKSHUISVESTING, RUIMTELIJKE ORDENING EN MILIEUBEHEER

OVERWEGENDE

dat de nederzetting Ezinge, gelegen in het noordwesten van de provincie Groningen, zich vanaf de periode voor het begin van de jaartelling heeft ontwikkeld tot een wierdedorp dat nog steeds een kenmerkende radiale verkavelingsstructuur rondom het centrale, hooggelegen kerkgebouw bezit,

dat de oorspronkelijke hoogteverschillen duidelijk tot uiting komen als gevolg van de afgraving van de onbebouwde gedeelten van de terp en door de visuele relatie met het omringende open landschap,

dat de dichte en deels historisch waardevolle dorpsbebouwing op de zuidoostelijke wierdesector, de inrichting van de openbare ruimte en de op diverse plaatsen aanwezige beplanting de karakteristieke terpstructuur ondersteunen,

dat het gebied mitsdien een beeld oplevert dat van algemeen belang is vanwege zijn schoonheid en zijn ruimtelijke structurele samenhang;

Voorts overwegende dat het geldende bestemmingsplan "Ezinge, Kern", vastgesteld op 13 februari 1979 en goedgekeurd op 22 april 1980, in onvoldoende mate recht doet aan de omschreven historische karakteristiek;

Naar het mij voorkomt zal het aanhouden van aanvragen, zoals hierboven bedoeld, in een aantal gevallen onnodige vertraging in afdoening tot gevolg hebben.

Ik verklaar dan ook krachtens het bepaalde in artikel 50, lid 11, sub a, van de Woningwet, geen bezwaar te hebben tegen het verlenen van bouwvergunningen voor de volgende gevallen:

1. Inwendige verbouwingen van bestaande bouwwerken, waarbij het bestaande gebruik gehandhaafd blijft.

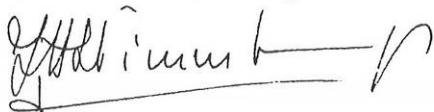
2. Uitwendige veranderingen van niet ingrijpende aard van bestaande bouwwerken, waarbij het bestaande gebruik gehandhaafd blijft en voor zover deze veranderingen niet zichtbaar zijn vanaf de openbare weg.

Onder "uitwendige veranderingen van niet ingrijpende aard" versta ik wijzigingen van raam- en deurpartijen en andere gevelonderdelen, op een zodanige wijze, dat het totaal aspect niet wezenlijk wordt veranderd c.q. verslechterd.

Aan- en uitbouwen zijn hieronder niet begrepen.

Voor de goede orde merk ik hierbij op dat voor panden en objecten, die beschermd zijn krachtens de Monumentenwet 1988 het bepaalde in de artikelen 11 t/m 33 van die wet van toepassing is en blijft.

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,
namens deze,
de waarnemend Directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
voor deze,
het Hoofd van de Afdeling Technieken,

Ir. J.H.S. Timmler-Doornekamp

Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Broederplein 41 3703 CD Zeist

Postbus 1001 3700 BA Zeist

Telefoon 03404-83211 Telefax 03404-16189

Aan Burgemeester en Wethouders
van de gemeente Winsum
Postbus 10
9950 AA WINSUM

corresp. nr.	2913
class. nr.	-1.053.3
ingek. d.d.	30 AUG. 1991
bijl.	afd. Vrom

uw brief/kenmerk

ons nummer
160698

behandeld door
I.L.S. Klein

onderwerp
Verklaring van geen
bezwaar art.50, 11e lid
van de Woningwet

bijlage(n)

datum
29 AUG. 1991

Met verwijzing naar het gemeenschappelijk besluit van de Ministers van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, tot aanwijzing van (een gedeelte van) Ezinge als beschermd dorpsgezicht bericht ik u het volgende.

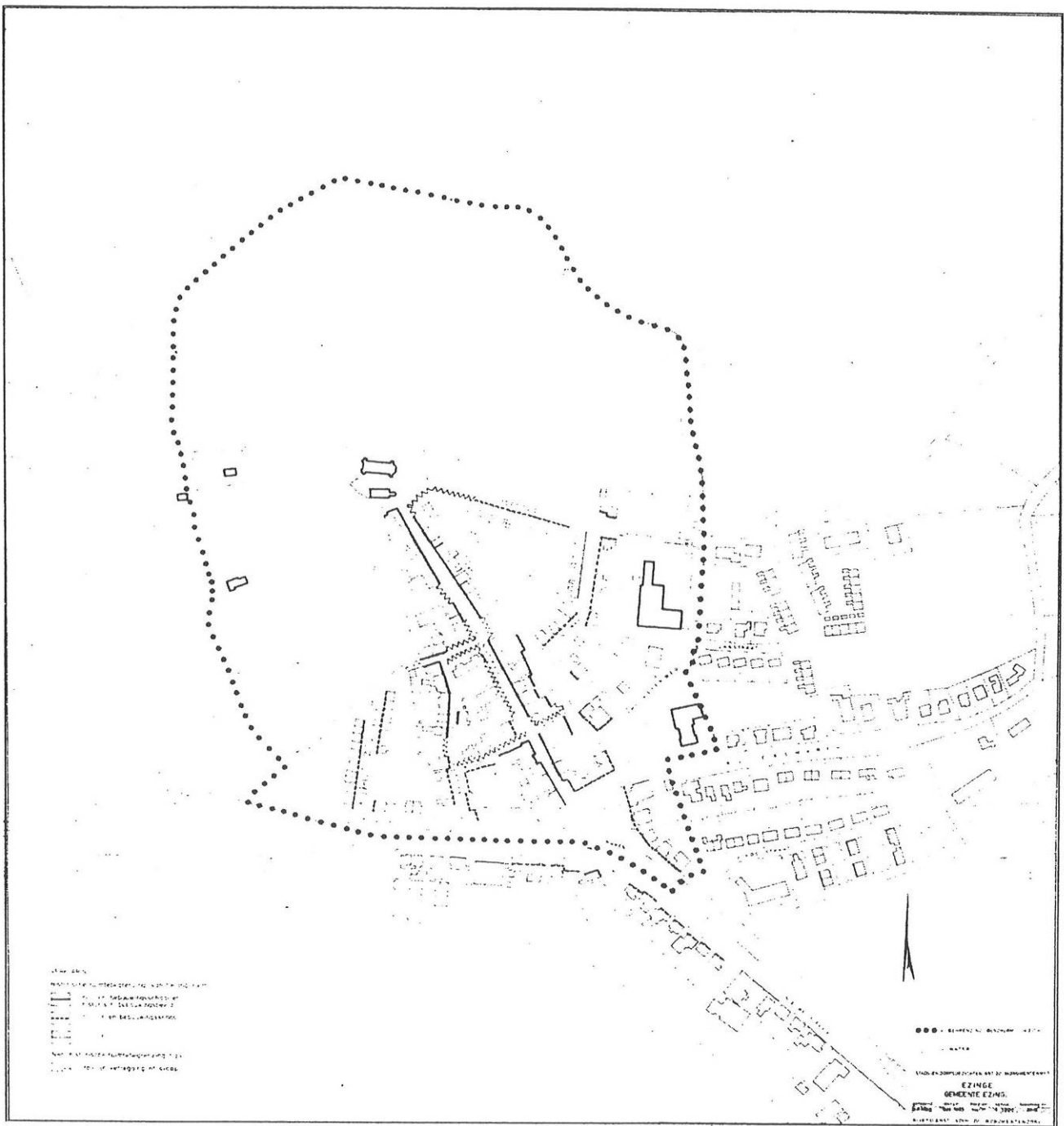
Ingevolge artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988 stelt de gemeenteraad ter bescherming van dat stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan vast.

In de periode tussen de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht en een onherroepelijke beslissing omtrent een bestemmingsplan is ook het bepaalde in artikel 50, lid 5, van de Woningwet en in artikel 46, lid 5, van de Wet op de Ruimtelijke Ordening van toepassing.

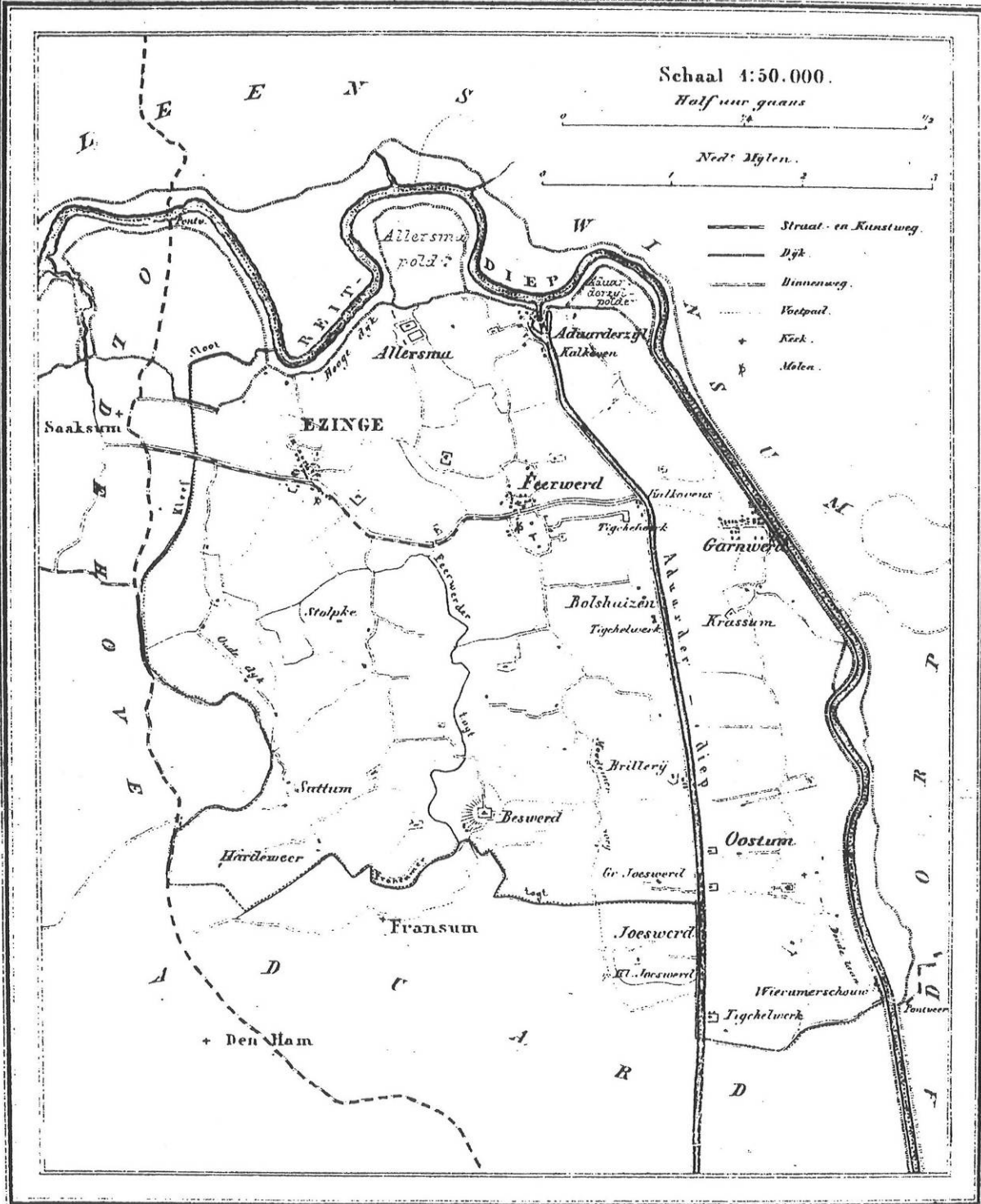
Wanneer een bouw- of aanlegvergunning wordt gevraagd houden Burgemeester en Wethouders de beslissing aan, indien er geen grond is de vergunning te weigeren. Dit laatste wil ik graag beklemtonen; het houdt in, dat de ingediende aanvraag getoetst moet zijn aan alle wettelijke vereisten, waarbij dus ook het schriftelijke advies van het deskundig college bij de toepassing van de voorschriften omtrent de welstand (art. 85, derde lid, van de Woningwet) moet zijn ingewonnen. De vergunning kan worden verleend, indien de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur heeft verklaard tegen deze verlening geen bezwaar te hebben (artikel 50, 11e lid, sub a, van de Woningwet, resp. artikel 46, 11e lid, sub a, van de Wet op de Ruimtelijke Ordening).

Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

De RDMZ is bereikbaar vanaf Utrecht CS en station Driebergen/Zeist met buslijn 50 en 51

Afb. 6. Historisch-ruimtelijke waarderingskaart, nr. 93-II, 1986.

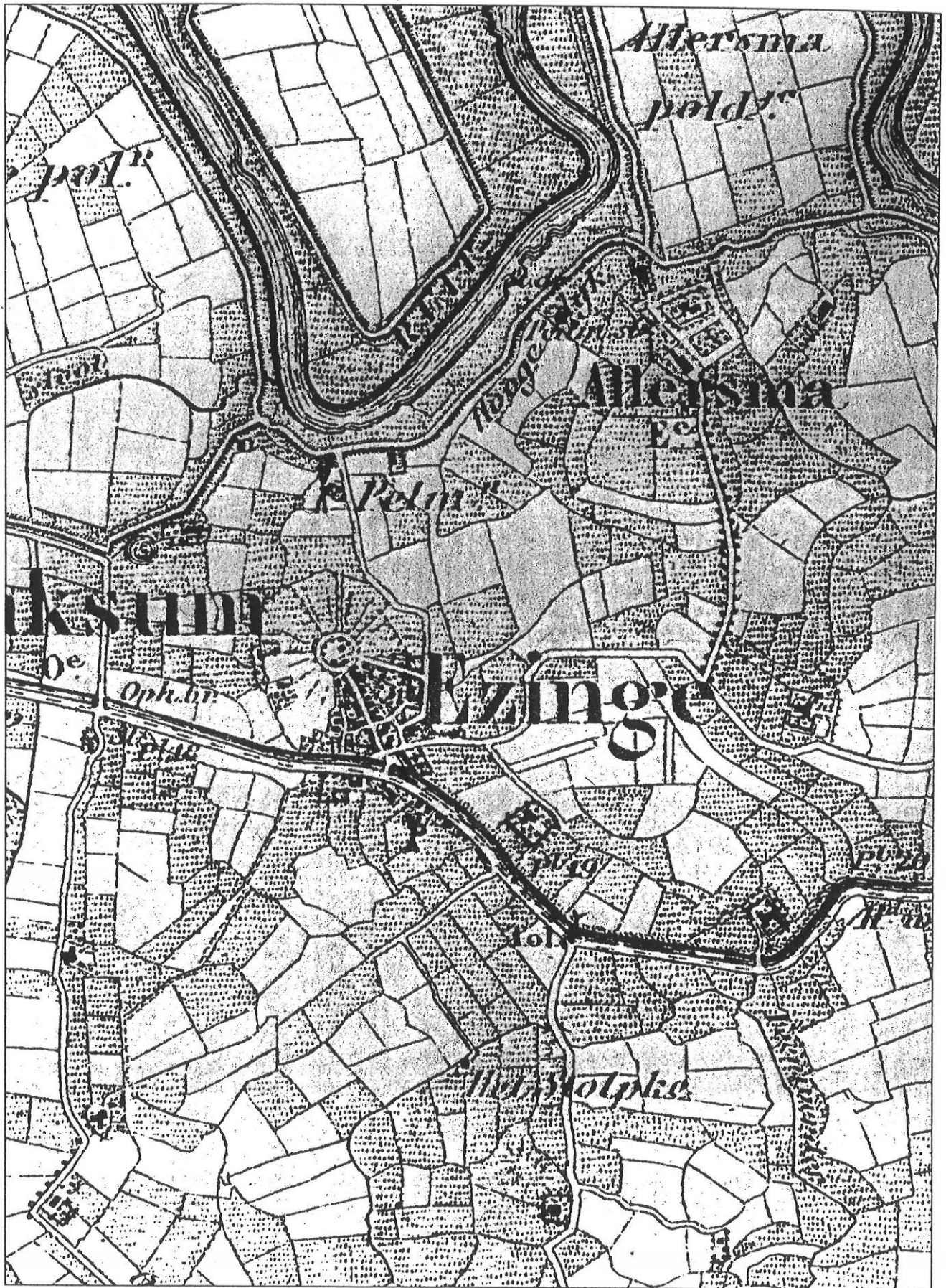

1867.

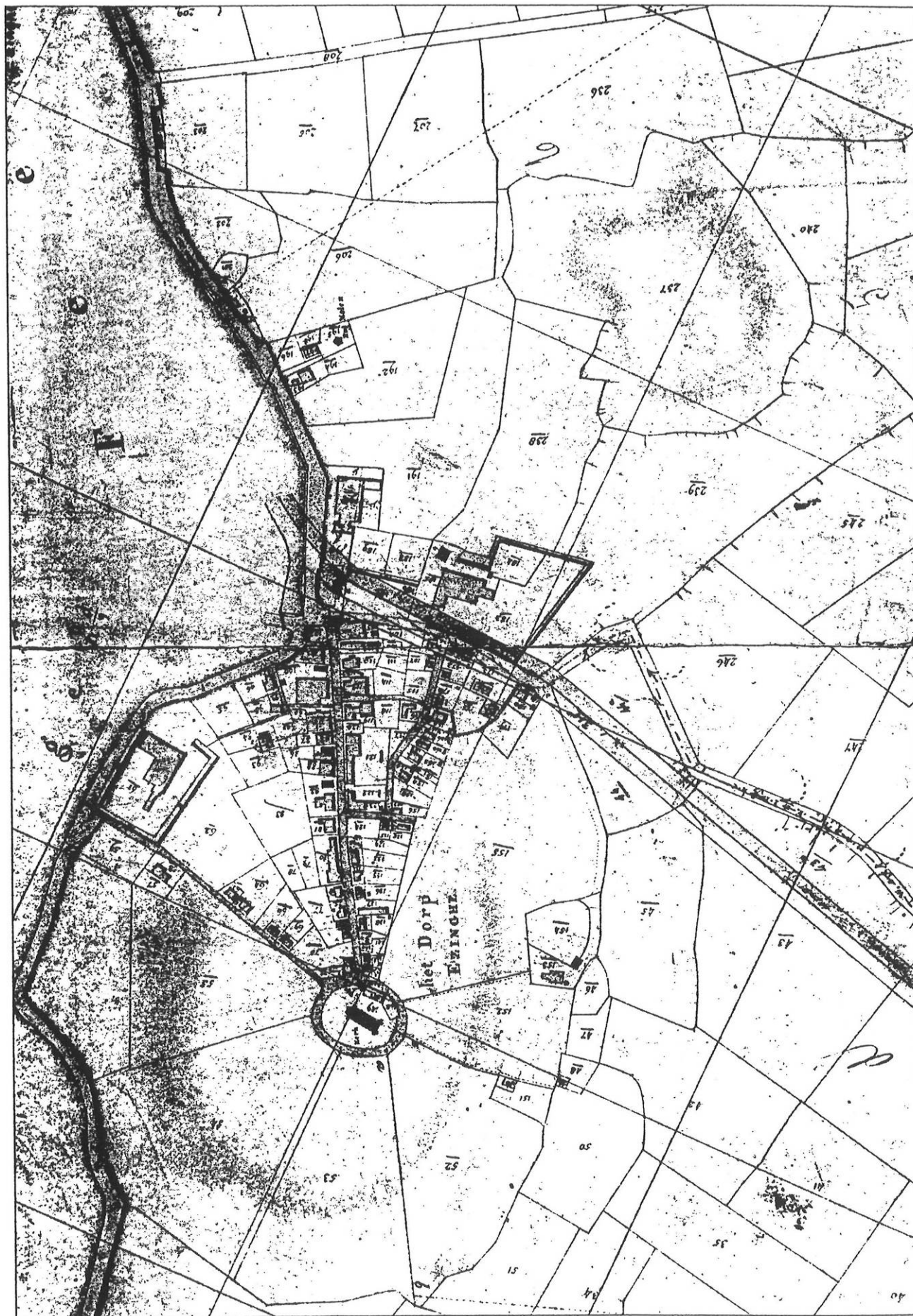
2301 Bunders 2174 Inwoners.

Uitgave van Konink. uitgeverij de Noordvelder.

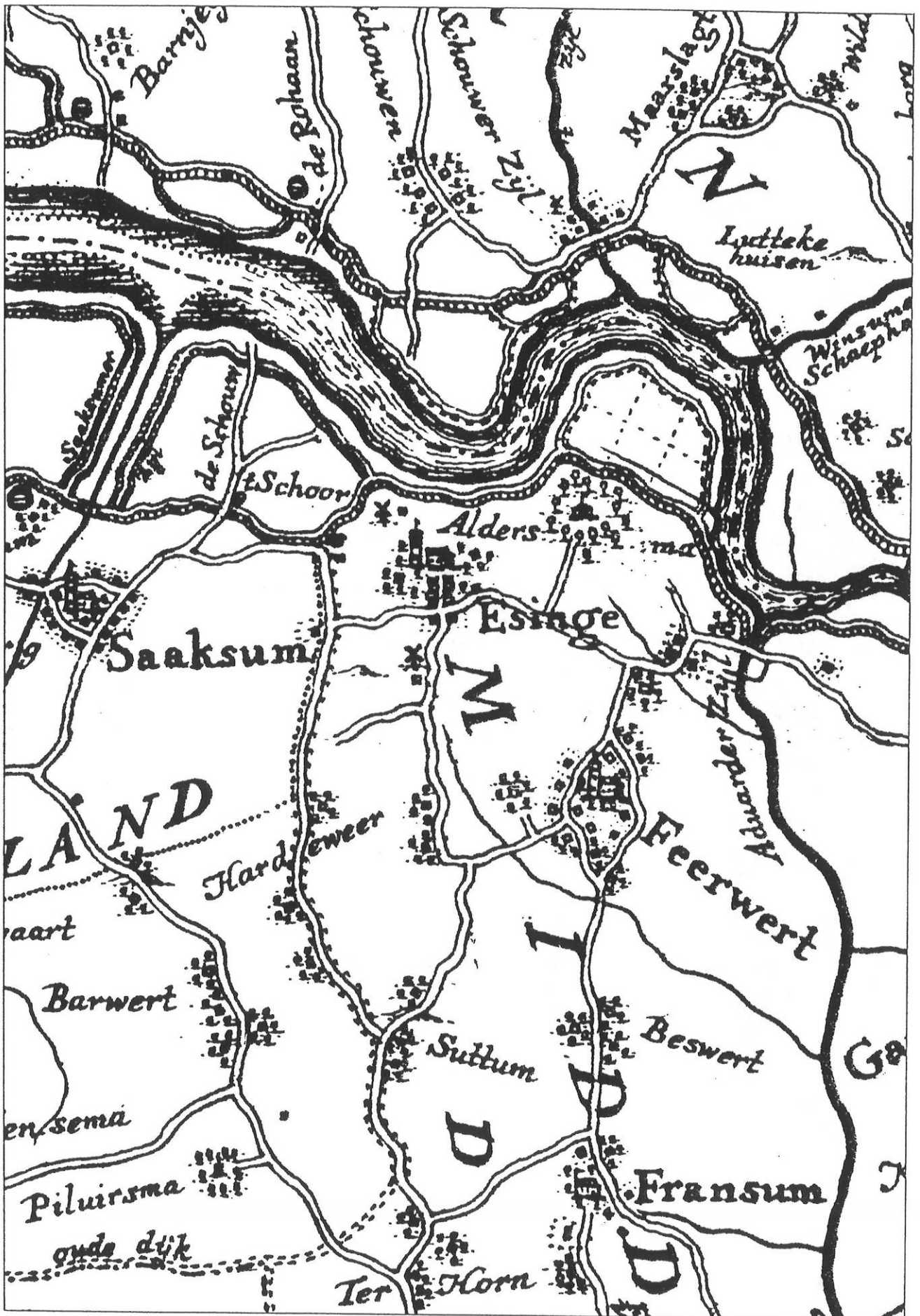
Afb. 5. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, 1867, provincie Groningen, gemeente Ezinge.

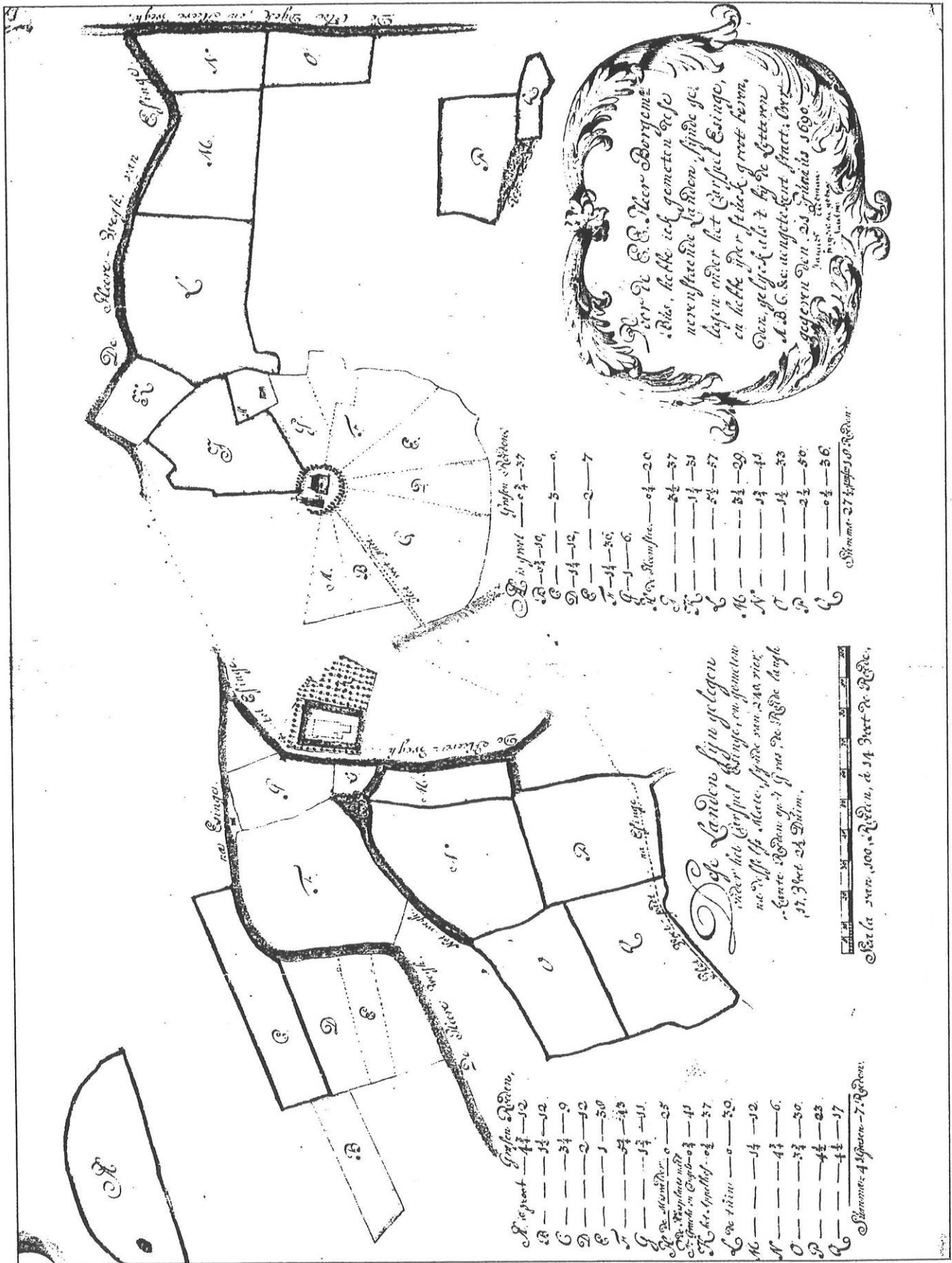
Afb. 4. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1853), blad 7, fragment.

Afb. 3. Kadastraal Minuutplan gemeente Ezinge, 1821, fragment.

Afb. 2. Th. Beckeringh, Kaart of Landtafereel der Provincie Groningen en Ommelanden, 1781, fragment.

Afb. 1. Ezinge, kaart van Jannes Tideman, 1690.

Geraadpleegde literatuur:

Aa, A.J. van der
Aardrijkskundig woordenboek der
Nederlanden. dl. 4. Gorinchem,
1843.

Boersma, J.W. en Waterbolk, H.T.
'De oudste tijd tot ca. 1000' in:
Historie van Groningen (red. W.J.
Formsma e.a.) Groningen, 1976.

Duinkerken, W.
Ezinge, een Ommelander gemeente.
z.pl.,

Klok, R.H.J.
'Terpen zullen ons een zorg zijn'.
Groningse Volksalmanak, (1974–
1975) 129–167.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de
Monumentenzorg, Zeist.

Historisch-geografisch en stede-
bouwkundig onderzoek:
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist.

Foto's:
Algemeen Rijksarchief, Groningen
(afb. 1);
Dienst van het Kadaster en de
Openbare Registers, Apeldoorn
(afb. 3);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist (afb. 2, 4, 5 en 6);
Topografische Dienst, Emmen
(omslag).

Kaarten en illustraties in de tekst:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of
telefonisch te bestellen bij het
Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-789880.
Onder vermelding van bestelnummer
of ISBN 90 346 1458 1.

Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

beschermd dorpsgezicht kan daarbij voor het beschermingsbelang als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling die recht doet aan de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

dakpan worden veelvuldig als bouw materiaal gebruikt.

Binnen het beschermde gezicht is overal klinkerbestrating toegepast. De rijweg wordt daarbij meestal ingesloten door twee molgoten.

Nadere beschrijving van het ruimtelijk karakter

De van oorsprong 13de-eeuwse kerk, de lage losstaande 13de-eeuwse zadeldaktoeren en het uit 1806 stammende torenhuis bevinden zich op het hoogste punt van de wierde, dat op 5,3 m + N.A.P. ligt. De binnenste ringweg vertoont over de gehele lengte een sterk hoogteverschil en loopt om het kerkhof en de zojuist genoemde bebouwing heen. Aan de binnenzijde van deze weg bevindt zich een cirkelvormige bomenrij. Het beeld van de zuidgevel van het torenhuis wordt mede bepaald door oude leilinden. Vanaf de hiervoor gelegen ringweg heeft men in westelijke richting een vergezicht over de weilanden.

Het 18de en 19de-eeuwse karakter van de bebouwing is het sterkst aanwezig in de Torenstraat, waarbij de kerk een historisch waardevolle visuele afsluiting vormt.

Het straatbeeld heeft een steenachtig besloten karakter. Voor de panden bevinden zich verhoogde trottoirs ingevuld met rode baksteen. Om de twee à drie panden is een kleine verspringing van de rooilijn waar te nemen waardoor de vrijwel rechte Torenstraat geen strakke straatwanden heeft. Het gemeentehuis wijkt af van dit beeld doordat het enkele meters uit de rijweg is geplaatst. Hierdoor wordt echter de specifieke functie benadrukt.

De goothoogte verspringt telkens met ongeveer dertig centimeter als gevolg van de ligging op de helling van de wierde.

Relatief smalle paden lopen tussen de bebouwing door en sluiten aan op daarachtergelegen wegen.

Aan het zuidende van de straat bevinden zich enkele panden met twee bouwlagen, die hierdoor meer allure uitstralen. Ter plaatse van het wijkgebouw van het 'Groene Kruis' bevindt zich een gebied met een niet-historische ruimtebegrenzing ten gevolge van zowel een rooilijnverlegging als van sloop.

Op het punt waar de Wierdeweg aansluit op de Torenstraat verliest laatstgenoemde zijn beslotenheid. Vanaf de Torenstraat is hier mede door het grote hoogteverschil van de Wierdeweg in westelijke richting een vergezicht over landerijen en het Oldehoofsche Kanaal mogelijk.

De Peperweg heeft een opener karakter, alleen de historisch waardevolle bebouwing aan de noordwestzijde vormt een gesloten straatwand.

Tezamen met de Nieuwe Peperweg

draagt dit gebied de kenmerken van een invullingsgebied. Het straatbeeld wordt hier mede bepaald door tuintjes met hekjes.

De buitenste ring langs het afgegraven gebied wordt gemarkeerd door beplanting, riet of hoge bomen zodat vanaf de dorpswierde de omtrek van de oorspronkelijke wierde waarneembaar is.

Vanaf het open landschap is, mede door de afgraving, de dorpswierde al van grote afstand goed zichtbaar. Opvallend is het hier ontstane contrast van het open lage land met de bebouwde hoge wierde.

Vanaf de Slagtersrijge heeft men een wijds uitzicht over het afgegraven gebied en de weilanden tot aan de dijk van het Reitdiep. De bebouwing langs deze straat ligt in één lijn en vormt een duidelijke rand aan de noordzijde van het bebouwde deel van het dorp. Tussen de gebouwen, voor een deel bestaande uit woningwoningen uit het begin van de 20ste eeuw, bevinden zich relatief smalle tussenruimten. Aan de noordzijde van de weg loopt een meidoornhaag die als een natuurlijke borstwering de scherpe overgang van hoog naar laag markeert. Tezamen met deze haag geven tuintjes aan de voorzijde van de woningen een groen karakter aan de straat. Aan de westkant vormt de kerk een markante visuele afsluiting van de Slagtersrijge. Op de zuidoosthoek is de Boikemaheerd gesitueerd, omgeven door een gracht met aan de binnenzijde een strook beplanting.

Onlangs is in de Boikemaheerd een aantal wooneenheden gerealiseerd, hetgeen afleesbaar is uit de vele daken geveldoorbrekingen die in het schuurgedeelte voorkomen. Ondanks het behoud van de oorspronkelijke hoofdvorm heeft de nieuwe functie, die er onder meer toe leidde dat het erf thans in afzonderlijke privé-tuintjes is opgesplitst, een belangrijk deel van het boerderijkarakter verloren doen gaan.

De Schporsterweg, onderdeel van de buitenste ringweg van de wierde, bevindt zich deels buiten, deels binnen de bebouwde kom. In het eerste geval heeft de weg een bochtig verloop en een groen open karakter. In de bebouwde kom loopt de weg langs twee omgrachte terreinen met respectievelijk de Boikemaheerd en een 19de eeuwse pand onder schilddak, dat georiënteerd is op de Allersmaweg. Ondanks de bebouwing aan weerszijden heeft de Schoorsterweg nog een tamelijk groen karakter. Aan de zuidkant eindigt de weg ter plaatse van de open ruimte van de gedempte haven.

De Tuinstraat bezit sterk het karakter van een later ingevuld gebied. Voor een deel loopt de straat langs achterzijden van de bebouwing aan de Torenstraat.

De open ruimte voor de brug over het Oldehoofsche Kanaal wordt aan de oostzijde begeleid door 19de eeuwse bebouwing. Uit het gebogen beloop van de bebouwingslijn is de oorspronkelijke ligging van de in 1968 gedempte haven af te leiden. Het havengebied is thans ingericht als plantsoen en parkeerplaats, waardoor de oorspronkelijke opbouw slechts met moeite te herkennen is.

Komend van Feerwerd valt het markant gesitueerde hoekpand aan de zuidwesthoek van de Torenstraat op, dat als café in gebruik is. Vanaf de brug is het mogelijk zowel in westelijke als in zuidoostelijke richting over het Oldehoofsche Kanaal en de hierlangs gelegen Van Swinderenweg, respectievelijk Nieuwe Streek, het dorp te verlaten.

Het Oldehoofsche Kanaal dat aan de zuidkant de omtrek van de wierde raakt, werkt als een scherpe grenslijn, die het verschil in ruimtelijke karakteristiek tussen de dorpskom en de jongere lintbebouwing langs het kanaal benadrukt. Doordat echter deze lintbebouwing de zuidelijke begrenzing vormt van de ruimte rondom de voormalige havenkom, bestaat er een sterke visuele relatie tussen beide.

Begrenzing van het dorpsgezicht

De beschreven kwaliteiten van de historisch-ruimtelijke structuur en van de bebouwing van Ezinge, alsmede de herkenbaarheid van de historische ontwikkeling in het dorpsbeeld, rechtvaardigen een aanwijzing als beschermd dorpsgezicht ingevolge artikel 20 van de Monumentenwet.

Tot het beschermde dorpsgezicht behoren de samenhangende onderdelen van de ruimtelijke structuur van de wierdenederzetting, waaruit de historische karakteristiek is af te lezen.

Dit betreft het gebied van de gehele wierde waarin zowel het bebouwde als het afgegraven gedeelte is begrepen.

De begrenzing van het beschermde dorpsgezicht is weergegeven op bijgevoegde kaart nr. 93-I.

De eveneens bijgevoegde historisch-ruimtelijke waarderingskaart (nr. 93-II, fotobijlage afb. 6) geeft een nadere aanduiding van de ruimtelijke karakteristieken die voor de bescherming van het dorpsgezicht van belang zijn.

Rechtsgevolg bescherming

Ter effectivering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan worden ontwikkeld of herzien. De toelichting op de aanwijzing als

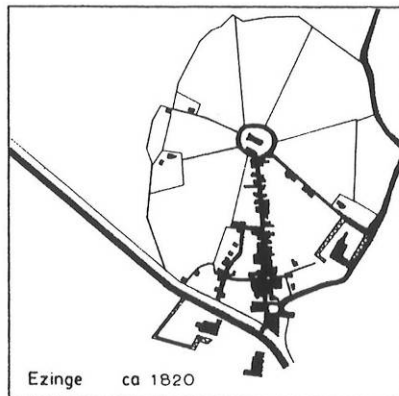
van de wierde is de kaart van Jannes Tideman uit 1690 (fotobijlage, afb. 1). Deze heeft tot doel het aangeven van de agrarische percelen rondom het dorp en de oppervlakte van deze percelen. De ovale vorm van de wierde en de radiale verkavelingsstructuur zijn duidelijk te herkennen. De kaart geeft alleen de onbebouwde percelen aan zodat slechts kan worden aangenomen dat in de niet afgebeelde sector, ten zuidoosten van de centraal gelegen kerk, in 1690 niet-agrarische bebouwing aanwezig was (de noordpijl is op de kaart naar beneden gericht). Een bomerrij omringt de kerk en de hiervan losstaande toren. Aan de voet van de wierde ligt de omgrachte en met bomen omzoomde boerderij Boikemaheerd met appelhof.

De provinciale kaart van Theodorus Beckeringh uit 1781 geeft een globaal beeld van het dorp in zijn vroegere omgeving (fotobijlage, afb. 2). Hoewel de huidige verbinding langs het Oldehoofsche Kanaal met de naburige dorpen Saaksum en Feerwerd dan nog niet bestaat zijn er tussen Ezinge en deze dorpen verbindingen. Het dorp Garnwerd is alleen via Aduarderzijl bereikbaar. In zuidelijke richting lopen routes via Den Ham en Fransum richting Groningen.

Het eerste gedetailleerde kaartbeeld van Ezinge geeft het kadastrale Minuutplan van 1821 (fotobijlage, afb. 3). De radiale verkavelingsstructuur van de wierde is ten opzichte van de kaart van Jannes Tideman nagenoeg ongewijzigd gebleven. De wegenstructuur van de bebouwde zuidoostelijke sector bestaat uit een binnenste en een buitenste ringweg, waartussen zich twee volledige radiaalwegen bevinden en één die vanaf de voet tot halverwege de flank loopt. Aan weerszijden van de middelste radiaalweg, welke aansluit op de weg die Saaksum met Feerwerd verbindt, is de bebouwing geconcentreerd. De concentratie van bebouwing en de omvang van de percelen doen vermoeden dat het hier niet-agrarische bebouwing betreft.

Op het kadastrale minuutplan staat ook de gewijzigde situatie aan de zuidkant van de wierde ingetekend. Deze situatie komt tot stand door het graven van het Oldehoofsche Kanaal en de aanleg van een rijweg hierlangs in 1825. Dit kanaal is aangelegd van het Aduarderdiep langs de dorpen Feerwerd, Ezinge en Saaksum tot aan Oldehove waarbij de oudere verkaveling is doorsneden. Te Ezinge worden een houten brug en een haven aangelegd.

Ten zuiden van de wierde zijn op de het kadastrale Minuutplan twee grote boerderijen aangegeven

waarvan er één is omgracht.

Vergeleken met het hierboven beschreven kaartbeeld van de kadastrale Minuut wordt op de eerste topografische kaart van rond 1850 en de gemeentekaart uit de atlas van J. Kuyper uit 1867 de haven visueel begeleid door de oostelijk hiervan intussen gerealiseerde bebouwing (fotobijlage afb. 4 en 5).

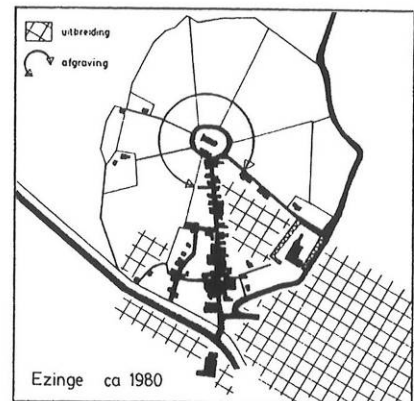
Volgens een beschrijving uit 1843 staat Ezinge bekend als een bloeiende, niet onaaridige plaats met 66 huizen en 350 inwoners.

Aan het einde van de 19de eeuw begint het afgraven van de wierden op commerciële basis. De wierdegrond bevat veel meststoffen, is daardoor vruchtbaar en veel gevraagd ten behoeve van de zandgrondontginningen.

De Ezinger wierde wordt pas in de periode van 1920 tot 1938/1939 afgegraven. Deze (commerciële) afgraving geschiedt onder leiding van dr. A. E. van Giffen in het kader van het terpenonderzoek, dat hierdoor deels gefinancierd kan worden. Het is met name dit wetenschappelijk onderzoek geweest waardoor een theorie over ouderdom en bewoningsgeschiedenis in het terpengebied geformuleerd kon worden.

Van de Ezinger wierde is het onbebouwde deel afgegraven. De oorspronkelijke perceelsgrenzen zijn hierbij gehandhaafd. Het land op de wierde is voor de afgraving ten dele in gebruik geweest als grasland en hoger op als bouwland en moestuin. Voor de afgraving lag om het kerkhof een ringweg. Dit pad heeft na de afgraving plaats gemaakt voor een lager gelegen weg op het niveau van het omringende grasland. Het gebied ten zuidwesten van de kerk krijgt na de afgraving een functie als ijsbaan.

Na de afgraving in de jaren dertig wordt het gebied aan de zuidwestkant geleidelijk ingevuld met bebouwing. Pas in de periode vanaf 1940 tot 1970 wordt het gebied tussen de twee radiaalwegen ingevuld. Ook op andere plaatsen op de bebouwde sector wordt bebouwing gerealiseerd waardoor over het geheel gezien de bebouwingsdichtheid toeneemt.

De 13de-eeuwse nederlands hervormde kerk wordt in 1956 gerestaureerd. Enkele jaren later wordt het wijkgebouw van het 'Groene Kruis' gerealiseerd op de plaats waar voordien de pastorie van de nederlands hervormde gemeente te Ezinge stond.

Vanaf de zestiger jaren wordt het dorp aan de zuidoostkant van de wierde sterk uitgebreid. Hierdoor blijft de relatie met het open landschap alleen aan de west- en noordzijde behouden.

Van de beroepsbevolking vindt momenteel nog ongeveer een kwart een bestaansbasis in de landbouw, voor het overige zijn de bestaansbronnen gelijkelijk verdeeld over de industrie- en dienstensector. De boerderijen die hun agrarische functie hebben verloren, krijgen veelal een woonfunctie, zoals de Boikemaheerd, waarin in 1984 een aantal wooneenheden wordt ondergebracht.

Huidig ruimtelijk karakter

De ovale wierde met zijn radiale structuur is door de eeuwen heen goed herkenbaar gebleven.

De binnenste ringweg, die de kerk omringt, de buitenste ringweg, die de ene helft van de wierde omgeeft, en de beplanting, die de omtrek van de andere helft markeert, maken de ovale vorm goed zichtbaar. Tussen deze ringwezen bevinden zich drie radiaalwegen die gericht zijn op de centraal op de wierde gelegen kerk.

Kenmerkend is de sterke concentratie van bebouwing in het gebied ten zuidoosten van de kerk. Het overige afgegraven driekwart deel van de wierde is onbebouwd. Vanaf het bebouwde niet afgegraven gedeelte van de wierde bestaat er in noordelijke en westelijke richting een sterke visuele relatie met het omringende open landschap.

De bebouwing bestaat hoofdzakelijk uit panden met één bouwlaag onder een schilddak of zadeldak met wolfseinden. Het merendeel heeft een nokrichting evenwijdig aan de straatrichting. De typisch Groningse rode baksteen en de blauwe gebakken

Inleiding

Het beschermde dorpsgezicht betreft het, deels afgegraven, wierdeterrein van het dorp Ezinge, hoofdplaats van de gelijknamige gemeente en gelegen in het noordwestelijk kleigebied van de provincie Groningen op een afstand van circa dertien km ten noordwesten van de stad Groningen.

De nederzetting Ezinge, waarvan de oudste sporen teruggaan tot de 4de eeuw voor Christus, heeft van oorsprong een agrarische bestaansbasis. De agrarische nederzetting ontwikkelt vanaf de 13de eeuw tevens een bescheiden verzorgende functie. Bepalend voor de karakteristiek van de Ezinger wierde is de ronde vorm met hierbinnen een radiale structuur.

De dorpsbebouwing is voornamelijk geconcentreerd op de zuidoostelijke sector. Het onbebouwde driekwart deel van de wierde is aan het begin van de 20ste eeuw afgegraven, waardoor een nieuwe ruimtelijke kwaliteit is ontstaan.

De bijzondere kwaliteit van de radiale wierdestructuur, de historische dorpsbebouwing, de relatie tussen het open landschap en de bebouwde dorpswierde, en de in ruime mate aanwezige beplanting leveren een beeld van zodanige cultuurhistorische waarde, dat een aanwijzing van Ezinge als beschermd dorpsgezicht gerechtvaardigd is.

Ontstaan en ontwikkeling

Na de laatste ijstijd is een voortdurende stijging van het zeeniveau

waar te nemen waardoor de noordwesteuropese kustlijn steeds verder landinwaarts schuift. Vanaf 1200 voor Christus treedt hierin een vertraging op waardoor de hoger gelegen gebieden droogvallen. De zich daar bevindende kwelderruggen en oeverwallen worden daardoor sinds de 7de à 6de eeuw voor Christus bewoonbaar.

Perioden met een gemiddeld hoog zeewaterniveau, de transgressiefasen, worden afgewisseld door perioden met een gemiddeld lager zeewaterniveau, de regressiefasen. In Noord-Nederland ontstaan in de perioden van regressie kweldergebieden die een groot deel van de tijd droogliggen en in principe bewoonbaar voor de mens worden. In de perioden van transgressie zijn de bewoners genoodzaakt heuvels op te werpen, die terpen of wierden worden genoemd.

Een aantal wisselende perioden van transgressie en regressie hebben tot gevolg dat er enkele 'generaties' wierden ontstaan. Naast eenhuizige wierden zijn dorpswierden ontstaan, vermoedelijk door het aaneengroeien van oorspronkelijke, dicht bijeen gelegen huiswierden. Op grond van structuurkenmerken kunnen drie typen dorpswierden worden onderscheiden. Het eerste type kenmerkt zich door een straalsgewijze of radiale verkaveling, van de kruin van de wierde naar de randen toe, waarbij deze verkaveling zich soms nog buiten de wierde over enige afstand kan voortzetten. Dit type stamt volgens oudheidkundig bodemonderzoek al uit of zelfs van kort vóór de Romeinse Tijd. Het tweede type wierde heeft door de

agrarische blokverkaveling een vierkante of rechthoekige indeling van het terrein gekregen. Dit type komt vooral tot ontwikkeling in de eeuwen na het begin van de jaartelling.

Een derde type wierde kenmerkt zich door een langwerpige vorm. Bij deze wierden is het agrarisch karakter naar de achtergrond gedrongen en is vooral de handelsfunctie van belang. Deze handelsterpen of -wierden worden op zijn vroegst in de 7de of 8ste eeuw gevormd.

Aan de hand van het gedetailleerde kaartmateriaal uit de 19de en 20ste eeuw kan worden geconstateerd dat Ezinge een duidelijk voorbeeld van het eerste type is.

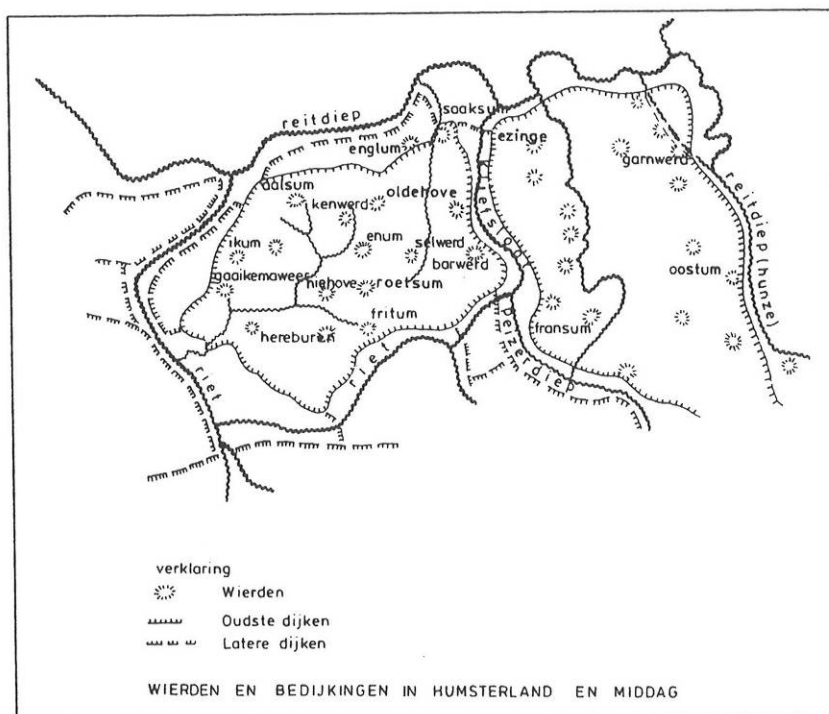
Archeologisch onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat de bewoning te Ezinge uit de vroegste periode dateert. Een fragment bouw materiaal van een boerderij uit de eerste bewoningsfase is op de 4de eeuw voor Christus gedateerd. Bij elke daaropvolgende transgressiefase blijkt de wierde verder te zijn opgehoogd. De radiale indeling van de wierde dateert mogelijk uit de Romeinse Tijd. Andere oude elementen in de structuur zijn de ringwegen, respectievelijk op de voet van de wierde en rond het kerkhof. Daarmee behoort Ezinge, met een aantal andere terpdorpen, tot de oudste continu bewoonde nederzettingen in ons land. Het nog aanwezige stelsel van ringwegen blijkt uit geschreven bronnen uit de 12de à 13de eeuw al onderdeel te kunnen vormen van terpdorpen.

Aangenomen wordt dat in de 12de en 13de eeuw een aaneengesloten stelsel van zeedijken ontstaat waardoor een einde komt aan de wierdebouw. De geringe hoogte van de zeedijken is er onder meer de oorzaak van dat de reeds bestaande wierden als woonplaats in gebruik blijven.

Ezinge is gelegen in het eertijds Middag genaamd gebied aan de zuidflank van het Reitdiep, de benedenloop van de Hunze.

In de periode voor de bedijking liggen de boerderijen van de agrarische nederzetting op de wierde met hieromheen kleine akkertjes waarop de voedingsgewassen worden gekweekt. Pas na de bedijking kunnen deze op grotere schaal buiten de wierde, in het kweldergebied, worden herbouwd. Mede op grond van dit feit maakt een deel van de agrarische bebouwing in de 13de eeuw plaats voor niet-agrarische bebouwing. In de hierop volgende eeuwen ontwikkelt Ezinge een bescheiden verzorgende functie voor het omringende land.

Het oudste kaartmateriaal dat enig inzicht geeft in de vorm en structuur

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

EZINGE

gemeente Winsum

Toelichting op het besluit tot aanwijzing van Ezinge als beschermd dorpsgezicht

Het te beschermen dorpsgezicht omvat het op bijgaande kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 93-I) door een stippellijn omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

Maart 1988.

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

EZINGE, gemeente Winsum

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Ezinge als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de gemeenteraad, Gedeputeerde Staten van Groningen, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Ezinge aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing. In verband daarmee zijn in de begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht en in de toelichtende tekst geen wijzigingen aangebracht ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel.

Als gevolg van een gemeentelijke herindeling maakt het dorpsgezicht Ezinge per 1 januari 1990 deel uit van de nieuw gevormde gemeente Winsum.

ERRATUM

In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988".

De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

EZINGE
gemeente Winsum

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

Gelet op artikel 35 en artikel 36 van de Monumentenwet 1988;

Gehoord de raad van de voormalige gemeente Ezinge,
Gedeputeerde Staten van Groningen, de Raad voor het
Cultuurbeheer en de Rijksplanologische Commissie;

BESLUITEN

Het gebied in de gemeente Winsum zoals is aangegeven op de
bij dit besluit behorende tekening nr. 93-I en zoals is
omschreven in de toelichting bij dit besluit, aan te wijzen
als beschermd dorpsgezicht in de zin van artikel 1, onder g,
van de Monumentenwet 1988;

de termijn voor het vaststellen van een ter bescherming
strekkend bestemmingsplan als bedoeld in artikel 36, eerste
lid, van de wet vast te stellen op vijf jaar, te rekenen
vanaf de datum van dit besluit.

Van dit besluit, waarvan mededeling zal worden gedaan in de
Staatscourant, zal afschrift worden gezonden aan de Raad
voor het Cultuurbeheer, de raad van de gemeente Winsum,
Gedeputeerde Staten van Groningen en de Rijksplanologische
Commissie.

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,

Drs. H. d'Ancona

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en
Milieubeheer,

J.G.M. Alders

W
E L
Z I J N
V O L K S
G E Z O N D
H E I D
C U L T U U R

Kenmerk

Rijswijk

190698

's-Gravenhage

29 AUG. 1991

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

EN

DE MINISTER VAN VOLKSHUISVESTING, RUIMTELIJKE ORDENING EN MILIEUBEHEER

OVERWEGENDE

dat de nederzetting Ezinge, gelegen in het noordwesten van de provincie Groningen, zich vanaf de periode voor het begin van de jaartelling heeft ontwikkeld tot een wierdedorp dat nog steeds een kenmerkende radiale verkavelingsstructuur rondom het centrale, hooggelegen kerkgebouw bezit,

dat de oorspronkelijke hoogteverschillen duidelijk tot uiting komen als gevolg van de afgraving van de onbebouwde gedeelten van de terp en door de visuele relatie met het omringende open landschap,

dat de dichte en deels historisch waardevolle dorpsbebouwing op de zuidoostelijke wierdesector, de inrichting van de openbare ruimte en de op diverse plaatsen aanwezige beplanting de karakteristieke terpstructuur ondersteunen,

dat het gebied mitsdien een beeld oplevert dat van algemeen belang is vanwege zijn schoonheid en zijn ruimtelijke structurele samenhang;

Voorts overwegende dat het geldende bestemmingsplan "Ezinge, Kern", vastgesteld op 13 februari 1979 en goedgekeurd op 22 april 1980, in onvoldoende mate recht doet aan de omschreven historische karakteristiek;

Naar het mij voorkomt zal het aanhouden van aanvragen, zoals hierboven bedoeld, in een aantal gevallen onnodige vertraging in afdoening tot gevolg hebben.

Ik verklaar dan ook krachtens het bepaalde in artikel 50, lid 11, sub a, van de Woningwet, geen bezwaar te hebben tegen het verlenen van bouwvergunningen voor de volgende gevallen:

1. Inwendige verbouwingen van bestaande bouwwerken, waarbij het bestaande gebruik gehandhaafd blijft.

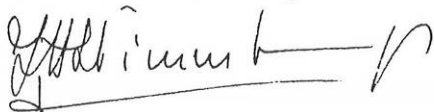
2. Uitwendige veranderingen van niet ingrijpende aard van bestaande bouwwerken, waarbij het bestaande gebruik gehandhaafd blijft en voor zover deze veranderingen niet zichtbaar zijn vanaf de openbare weg.

Onder "uitwendige veranderingen van niet ingrijpende aard" versta ik wijzigingen van raam- en deurpartijen en andere gevelonderdelen, op een zodanige wijze, dat het totaal aspect niet wezenlijk wordt veranderd c.q. verslechterd.

Aan- en uitbouwen zijn hieronder niet begrepen.

Voor de goede orde merk ik hierbij op dat voor panden en objecten, die beschermd zijn krachtens de Monumentenwet 1988 het bepaalde in de artikelen 11 t/m 33 van die wet van toepassing is en blijft.

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,
namens deze,
de waarnemend Directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
voor deze,
het Hoofd van de Afdeling Technieken,

Ir. J.H.S. Timmler-Doornekamp

Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Broederplein 41 3703 CD Zeist

Postbus 1001 3700 BA Zeist

Telefoon 03404-83211 Telefax 03404-16189

Aan Burgemeester en Wethouders
van de gemeente Winsum
Postbus 10
9950 AA WINSUM

corresp. nr.	2913
class. nr.	-1.053.3
ingek. d.d.	30 AUG. 1991
bijl.	afd. Vrom

uw brief/kenmerk

ons nummer
160698

behandeld door
I.L.S. Klein

onderwerp
Verklaring van geen
bezwaar art.50, 11e lid
van de Woningwet

bijlage(n)

datum
29 AUG. 1991

Met verwijzing naar het gemeenschappelijk besluit van de Ministers van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, tot aanwijzing van (een gedeelte van) Ezinge als beschermd dorpsgezicht bericht ik u het volgende.

Ingevolge artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988 stelt de gemeenteraad ter bescherming van dat stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan vast.

In de periode tussen de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht en een onherroepelijke beslissing omtrent een bestemmingsplan is ook het bepaalde in artikel 50, lid 5, van de Woningwet en in artikel 46, lid 5, van de Wet op de Ruimtelijke Ordening van toepassing.

Wanneer een bouw- of aanlegvergunning wordt gevraagd houden Burgemeester en Wethouders de beslissing aan, indien er geen grond is de vergunning te weigeren. Dit laatste wil ik graag beklemtonen; het houdt in, dat de ingediende aanvraag getoetst moet zijn aan alle wettelijke vereisten, waarbij dus ook het schriftelijke advies van het deskundig college bij de toepassing van de voorschriften omtrent de welstand (art. 85, derde lid, van de Woningwet) moet zijn ingewonnen. De vergunning kan worden verleend, indien de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur heeft verklaard tegen deze verlening geen bezwaar te hebben (artikel 50, 11e lid, sub a, van de Woningwet, resp. artikel 46, 11e lid, sub a, van de Wet op de Ruimtelijke Ordening).

Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

De RDMZ is bereikbaar vanaf Utrecht CS en station Driebergen/Zeist met buslijn 50 en 51